

Inledning

Det går en skiljelinje mellan de yrkesförberedande linjernas platsbundna praktik och de studieförberedande linjernas klassrumsstudier.

Många faktorer påverkar lärarens arbete. Den fysiska miljön, rutinerna, arbetsinnehållet och naturligtvis eleverna styr lärarens förväntningar, personliga tillfredsställelse och professionella utveckling. Men typiska skolfenomen handlar först och främst om eleverna och deras lämplighet, deras motivation och deras handlingar. Både lärare och elever måste följaktligen utforma en konstruktiv miljö, dvs. tillsammans skapa arbetsmetoder som ger möjlighet till aktivt experimenterande och konkreta erfarenheter. Genom att på så sätt bidra till varandras lärande skapar lärare och elever en positiv attityd till andras och sin egen utveckling. Läraren påverkar yrkesutbildningens form och funktion när han/hon specificerar kurs- och kunskapsinnehållet i detaljerade målbeskrivningar. Den tid som lärare och elever delar och de relationer som uppstår under arbetsdagen är en central faktor i sammanhanget.

Det har hänt en hel del sedan Bergvall (1991) skrev *Om utbildning för vårdbiträden i Komvux* på institutionen för pedagogik vid Göteborgs universitet. En viktig förutsättning för en god yrkesutbildning är fortfarande att skolan genom lärarens engagemang erbjuder lärande i sociala, kulturella och yrkesmässiga gemenskaper där man låter socialgrupp, kön, religion och etnicitet påverka utbildningens form och funktion.

Didaktikbegreppet är gammalt. Det ingår i samma semantiska fält som pedagogik, metodik och kanske arbetsmetod. Man skiljer ibland på allmän didaktik för fostran till goda samhällsmedborgare och ämnesdidaktik för undervisning av kunskapsinnehåll. Begreppet fick sin tillämpning långt efter Comenius' religiöst grundade illustrationer av den fysiska världen. Oavsett inriktning, omfattar kärnan i didaktikbegreppet möten mellan människor och kunskapsöverföring mellan tankar och idéer. Hur man sedan väljer att beskriva den kunskapsdelning som faktiskt är ett villkor för den enskilde individens och människans utveckling är mindre viktigt. Psykologi, retorik, filosofi, pedagogik och politik är några av de inriktningar där man försöker förstå, förklara och beskriva hur kunskapsförmedling, överföring, kontinuitet eller transfer fungerar. Vilket transportmedel utöver språket använder vi, hur förpackas innehållet, hur ser varan ut vid leveransen, sker utdelningen i tid, vem

hjälp till, vilken är mottagarens reaktion? Både medborgare och lärare besvarar frågorna med hjälp av vardagsdidaktiska exempel, t. ex. när en turist frågar om vägen eller med hjälp av ämnesdidaktiska knep, t. ex. när en matematiker lär ut kvantfysikens lagar.

Yrkeslärarens didaktiska arbete skiljer sig från andra lärarkategoriernas genom den problematik som omgärdar diskussionen kring *transfer*. Målet för verksamheten är förvisso att eleverna ska omsätta sina skolkunskaper i praktisk yrkesverksamhet, men målsättningen och det faktiska utfallet avser många gånger en gammal indelning i ”Fakta, Förståelse, Färdighet och Förtrogenhet” (SOU 2008:112, s. 14). I bland uttrycker myndigheterna målet i modern form som European Qualification Framework (ibid., s. 73) bestående av (egen övers.) ”tillämpad kunskap och förståelse; allmän tankeförmåga kring t. ex. utvärdering och kritisk analys; kommunikativ, matematisk och IT-baserad färdighet; självständighet, ansvarstagande och samarbetsförmåga.”

Som en reaktion mot nämnda allmän- och ämnesdidaktiska taxonomier presenterar bokens författare beskrivningar av hur lärare kan utveckla elevernas kompetens i skiftet från formellt till informellt lärande – mer precist vid övergången från skolförlagd till yrkesförlagd utbildning.

Det finns undersökningar och metoder för att beskriva elevernas verklighet som en skillnad mellan praktiska och verbala arbetsuppgifter. Haskell (2001) menar att både lokal-individuell och kollektiv-strukturell transfer (= ung. kunskapsanpassning), för elevernas lärande sker med hjälp av didaktiskt tillrättalagda situationer, redskap, människor och aktiviteter. Trots att fenomenen kunskapsöverföring, kontextualisering och omformning beskriver en grundval för allt slags lärande, tänkande och problemlösning, blir författarens (ibid., 2001, p. xiii) slutsats (egen övers.) att: ”Transfer beskriver hur vi använder tidigare strategier när vi ska lära oss någonting nytt.” Det framgår av den här bokens innehåll att läsaren bör betrakta lärande som en effekt av transfer mellan olika skol- och arbetslivskontexter. Elevernas utförande av tillrättalagda arbetsuppgifter och därmed följande lärande kan aldrig, enligt Hodkinson, Biesta & James (2008, s. 43), likställas med memorering av faktaliknande information. Tuomi-Gröhn & Engeström (2003) betonar betydelsen av att anpassa verksamhetsmiljön till den lärandes behov. Då kan individen tillgodogöra sig lärande genom transfer. Yrkesarbete i produktiva miljöer stärker samtidigt elevens lärande och kvaliteten på arbetet. Vi lär av tidigare erfarenheter, vid miljöskiftet och när vi utmanas på arbetsplatsen.

Vilken metod skapar arbetsplatslärande? Komplexiteten i människans handlingar samt relationen mellan lärande individer och lärandekontexter visar att frågan är naiv. På grund av komplexiteten i relationerna mellan människor och miljöer fungerar inget lärande för alla

människor i alla situationer. Dessutom får individens anpassning till miljön och den lokala transferproblematiken ofta överraskande effekter (Evans et al., 2006).

Forskningen kring transfer mellan klassrums- och praktikplatsmiljöer fokuserar på följande frågor: *Vad kan läraren göra för att öka sannolikheten att värdefullt lärande uppstår på arbetsplatser, i teori- och praktiksalar?* Mer specifikt: *Hur kan läraren öka sannolikheten att värdefullt lärande uppstår i klassrummet?* Med en sådan inriktning blir lärarens input en påverkansfaktor i ett komplex av kulturellt betingade relationer mellan kunniga och nyfikna. När man låter alla faktorer i en lärandemiljö samspela uppstår synergieffekter som är positiva för den enskildes lärande. Kanske beror gamla försummelser i forskningen kring didaktik och transfer på att det är så svårt att förhålla sig till och beskriva lärande, det vill säga lärarens sätt att möta eleverna, förmedla innehåll och mäta det unika (Biesta 2006) resultatet av elevens lärande utifrån en medveten didaktisk ansats. Slutsatsen är given: Genom att betrakta skolan och arbetsplatsen som en gemensam kontext kan skolhuvudmän, rektorer och lärarutbildare förbättra lärarens kompetens, elevernas yrkeskunnande och arbetsplatsorganisationens effektivitet.

Presentation av bokens kapitel

Innehållet i den första sektionen beskriver didaktik för yrkeslärare ur ett framtidsperspektiv. Det första kapitlet heter *Lärande i arbetsliv och yrkesutbildning*. Per-Erik Ellström, professor i Linköping, beskriver lärande och utveckling i arbetslivet, lärande i utbildningen, samt skolans självpåtagna avskärmning från arbetslivet och behovet av didaktik. Författaren urskiljer en rad teoretiska och ideologiska ståndpunkter vid beskrivningen av samspelet mellan yrkesutbildning och arbetsliv.

Christine Engström, universitetsadjunkt vid Göteborgs universitet, skriver i kapitel två om *Yrkeslärares syn på undervisning och yrkesdidaktik*, dvs. yrkeslärare på gymnasial utbildning, deras kompetens och deras utsagor om den undervisning som de bedriver. Gymnasial yrkesutbildning, yrkeslärares kompetens och yrkeslärarutbildning står i fokus. Ambitionen är att reformera den gymnasiala yrkesutbildningen så att den motsvarar arbetslivets krav.

I kapitel tre, *Yrkeslärande i framtiden*, beskriver Hans Kyhlbäck, doktorand, Björn Stiller, doktorand och Berthel Sutter, docent, samtliga vid Blekinge tekniska högskola, en metod för yrkeslärare att anpassa gammal utrustning till nya behov. Författarna hävdar att man lär tillsammans med andra och med kulturella redskap. Insikten att yrkesutbildning, lärande och

verksamhetsutveckling hänger ihop måste styra utvecklingen, t. ex. genom tillämpning av grunderna för allmän verksamhetsteori. Författarna skiljer på att i olika praktikgemenskaper “lära det nya” och att “lära det givna”.

Antologins andra sektion innehåller texter som behandlar teorier för yrkeslärande, yrkeskunnande och yrkesutövning. Här speglar innehållet olika förhållanden utifrån en personlig transferproblematik. Thomas Hansson, docent vid Blekinge tekniska högskola, säger i kapitel fyra att *Didaktik och människokunskap* utgör två sidor av samma mynt, dvs. didaktikens formande effekt och yrkeslärarens didaktiska val. Yrkeslärare måste utveckla didaktikens form och funktion utifrån situationer där lärarens metod och innehåll bygger på egna erfarenheter och kompetenser. Kollektivt samarbete, människosyn och generositet förutsätter en delad utformning och ett delat genomförande av olika moment i processen.

Robert Höghielm, professor vid lärarhögskolan i Stockholm bidrar i kapitel fem med kunskap om *Yrkesutbildning i skärningspunkten mellan två kulturer*. Innehållet bygger på ett yrkeslärarprojekt och rör samspelet mellan teori och yrkespraktik. Yrkeslärare brottas med *en* attityd i förhållande till skolans normer och värderingar och *en annan* till arbetslivets kultur. Yrkeskulturen konstituerar både situerad kunskap och läroplanernas kodifierade kunskap. Ur ett perspektiv på yrkesutövning uppstår yrkesbaserat lärande när samordningen fungerar.

Kapitel sex handlar om kunskap och olika kunskapsformer. Bengt Molander, professor vid Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet i Trondheim betraktar i sitt bidrag - *Kunskap finns endast i form av kunniga människor* - lärande i handling ur ett kunskapsteoretiskt perspektiv. Praktiska kunskapstraditioner anger alltså kapitlets analytiska ram. Relevanta frågor i sammanhanget omfattar ”kunskapssyn”, kunniga människor, uppmärksamhet och närvaro. Även frågor som vad kunskap är bra för och att man kan lära sig själv genom andra, samt att låta andra lära själva, ingår i diskussionen.

Teori, praktik och forskningsbaserad kunskapsteori heter kapitel sju. Bertil Rolf, professor vid Blekinge tekniska högskola, menar att det finns en myndighetsretorisk mytbildning kring ”sunt förnuft”. Författaren förklarar teori och praktik, klargör vad praktisk kunskap är, utreder skillnaderna mellan praktisk och teoretisk kunskap samt pekar på några konsekvenser av skillnaderna, och då specifikt för studenter och lärare.

Antologins tredje sektion innehåller beskrivningar och förslag om utformningen av praktiska arrangemang för yrkesutbildning med målet att integrera skol- och yrkeskontexter. Här avspeglar innehållet en strukturell transferproblematik. Carl-Gustaf Carlsson, rektor i Norrtälje och lärarutbildare i Stockholm, skriver i kapitel åtta om *Samspel i yrkesutbildningen*. Täta kontakter mellan enskilda individer samt mellan individer och fysiska

miljöer kännetecknar en god utbildning. Parterna måste emellertid samordna skolans och arbetslivets kulturer, menar författaren. Man kan med fördel studera yrkesutbildningarna på ett makroplan omfattande undervisningens yttre villkor och på ett mikroplan, omfattande lärarens undervisning och elevernas uppfattning av lärarens erbjudanden.

Signild Lemar, universitetslektor vid Umeå universitet, analyserar i kapitel nio yrkeslärarutbildningens transferproblematik i *Brobygge mellan skola och arbetsliv*. De utbildningspolitiska diskurserna avlöser varandra. Mångfalden är stor även när det gäller gymnasiernas integration av skola och arbetsliv. En förbättrad handledarutbildning skulle kunna överbygga skillnaderna mellan skola och arbetsliv. Författaren menar att utbildningen skulle kunna åstadkomma så mycket mer än vad som sker idag.

Torbjörn Nilsson, yrkeslärare i Göteborg, skriver i *Kunskapsporten* om yrkeslärarens och elevernas verksamhet för lärande i klassrum och på praktikplatser. Kapitel tio beskriver de begränsningar och möjligheter som miljöerna erbjuder, t. ex. att skriva för lärande, att dela ömsesidiga förväntningar och att skapa ämnesintegration. Kontextuellt lärande gör att eleverna kan fråga sig vad som händer i verkligheten, men också att de kan söka svar genom ett aktivt experimenterande förhållningssätt.

En forskargrupp vid Centrum för arbetsplatslärande (Apel) består av Karin Sjöberg, utvecklingsledare, Kjerstin Larsson, forskare och Lennart Svensson, professor. Kapitel elva beskriver *Läraren och arbetsplatsen – samverkan i sammanhang*. Författarna menar att arbetsplatsen blir en allt viktigare komplement till yrkesutbildning, gymnasieskola, lärlingsutbildning och kvalificerad yrkesutbildning. Målet är att deltagarna ska använda sin kunskap, lära tillsammans med andra, förstå att lärande sker i ett naturligt sammanhang så att motivation och anställningsbarhet ökar.

Litteratur

Bergvall, M. (1991). *Vuxenpedagogik och yrkesinriktad utbildning. Om utbildning för vårdbiträden i Komvux*. Rapp. 1991:13. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik.

Biesta, G. (2006). *Bortom lärandet. Demokratisk utbildning för en mänsklig framtid*.

Studentlitteratur.

Evans, K., Hodkinson, P., Rainbird, H., Unwin, L., with Fuller, A., Hodkinson, H., Kersh, N., Munro, A., & Senker, P. (2006). *Improving Workplace Learning*. Abingdon, UK: Routledge.

- Haskell, R. L. (2001). *Transfer of Learning: Cognition, Instruction and Reasoning*. San Diego: Academic
- Hodkinson, P., Biesta, G., & James, D. (2008). Understanding learning culturally: Overcoming the dualism between social and individual views of learning. *Vocations and Learning*, 1, 27-47.
- Tuomi-Gröhn, T., & Engeström, Y. (Red.). (2003). *Between School and Work: New Perspectives on Transfer and Boundary-Crossing*. Amsterdam: Elsevier.
- SOU. (2008). *Yrkeskunnande – en likvärdig sökväg till lärarutbildningen mot yrkesämnen*. Betänkande 2008:112. Stockholm: Fritzes.